

جمع‌آوری، شناسایی و بررسی مصارف سنتی منتخبی از گیاهان منطقه‌ی گردنه رخ در استان چهارمحال بختیاری

نصرالله قاسمی دهکردی^{الف*}، مصطفی قنادیان^ب، لی لی قائم مقامی^ج، سجاد سعیدی فر^{الف*}

الف گروه فارماکوگنوزی، دانشکده داروسازی و علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

ب مرکز تحقیقات علوم دارویی، دانشکده داروسازی و علوم دارویی، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان، اصفهان

ج گروه زیست‌شناسی، دانشکده علوم، دانشگاه اصفهان

چکیده

استفاده از گیاهان دارویی به قدمت عمر انسان است، چون بیماری‌ها با پیدایش بشر متولد شده‌اند. استناد چند هزار ساله موجود در تاریخ طب و داروسازی حاوی تجربیات و اطلاعات ارزشمند گیاه‌درمانی است. تا چند دهه گذشته آنچه که به عنوان دارو مورد استفاده قرار می‌گرفت از منابع طبیعی و به‌طور عمده از گیاهان بهداشت می‌آمد.

طب سنتی ایران بیشتر بر پایه استفاده از گیاهان دارویی استوار است و استفاده از گیاهان دارویی ریشه در سنت ما ایرانیان دارد، بسط و توسعه طب سنتی در کشور نه تنها یکی از راهکارهای گسترش صنعت گیاهان دارویی است، بلکه با توجه به توصیه‌های سازمان بهداشت جهانی یکی از روش‌های مناسب برای دسترسی راحت عموم مردم به طب مطمئن و ارزان قیمت است.

یکی از روش‌هایی که با آن می‌توان به اطلاعات ارزشمندی در رابطه با گیاهان دارویی رسید، بررسی فلور منطقه و ارزیابی انتوبوتانی آن است. با توجه به استقبال روزافزون دنیای امروز از داروهای گیاهی و زمینه بسیار مساعد جهت رشد و رویش انواع گیاهان دارویی در ایران بر آن شدیم که در جهت شناساندن منابع گیاهان منطقه‌ی گردنه رخ گام کوچکی برداریم.

مواد و روش‌ها: در این تحقیق فلور گیاهی منطقه‌ی گردنه رخ، واقع در استان چهارمحال بختیاری طی سال‌های ۹۱-۹۳ جمع‌آوری و مورد شناسایی سیستماتیک قرار گرفت. همچنین مصارف سنتی و محلی گیاهان جمع‌آوری شده از طریق مصاحبه حضوری با افراد بومی مورد پرسش قرار گرفت.

نتیجه‌گیری: این تحقیق نشان داد که اغلب گیاهان منطقه دارای اثر دارویی بوده و برای مطالعات آینده ارزشمند هستند.

تاریخ دریافت: آبان ۹۱

تاریخ پذیرش: شهریور ۹۲

کلید واژه‌ها: جمع‌آوری گیاهان، مصارف سنتی، گردنه رخ، گیاهان دارویی.

مقدمه:

اهمیت و سابقه گیاهان دارویی :

طب سنتی مجموعه‌ایی از دانش‌ها، مهارت‌ها و فعالیت‌هایی است که بر پایه تئوری‌ها، عقاید و تجربیات بومی فرهنگ‌های متفاوت بنا شده و در پیشگیری، تشخیص و درمان بیماری‌های جسمی و روحی به کار گرفته می‌شود. تعریف سازمان جهانی بهداشت از طب سنتی بدین صورت است: اقدامات بهداشتی گوناگون، رویکردها، اطلاعات و یاورهایی که گیاهان، حیوانات

و یا مواد معدنی را دارای خواص دارویی دانسته و نیز

درمان‌های روحی، روش‌های فیزیکی و ورزش‌ها را به تنها یا به صورت ترکیبی برای حفظ سلامتی و همچنین درمان و تشخیص و پیشگیری از بیماری‌ها به کار می‌برند (۲۰).

تمام فرهنگ‌ها تاریخچه طولانی از طب سنتی که شامل استفاده از گیاهان است را دارند. حتی در زمان‌های قدیم نیز ملل مختلف به صورت علمی اطلاعات مربوط به گیاهان را جمع‌آوری و فارماکوپه گیاهی تدوین می‌کردند. در حقیقت تا

خود قانون و الحاوی پیشرفت‌های زیادی نصیب ملت ایران و جهانیان شد. این پیشرفت‌ها همچنین در قرون بعد نیز ادامه یافت. در قرن ۱۳ میلادی، ابن بیطار، اختصاصات متجاوز ۱۴۰۰ گیاه را که خود شخصاً می‌شناخت را در کتابش شرح داد (۹). گیاه قوم‌شناسی (Ethnobotany) در یک تعریف کلی، روش علمی مطالعه بین انسان و گیاه از دیرباز تاکنون است (۱۰). شواهد باستان‌شناسی نشان می‌دهد که انسان‌های نئاندرتال از گیاهان استفاده می‌کردند سابقاً گیاه قوم‌شناسی به زمان یونان باستان باز می‌گردد و کتاب‌هایی راجع به استفاده‌های گیاهان در این دوره تألیف می‌شد. در قرن نوزدهم توجه به گیاهان و استفاده از آنها در کشورهای توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته و گردآوری اطلاعات آنها در قالب فولکلور و نه به صورت علمی گسترش پیدا کرد. گیاه قوم‌شناسی به صورت یک رشته علمی در دوره‌های بعد شکل می‌گیرد؛ در سال ۱۹۸۶ واژه اتنوبوتانی را یک باستان‌شناس به نام جان هارش برگر (Jan Harshberger) به روش مطالعه یک فرهنگ گیاهی که در کلروادوی آمریکا کشف شده بود، وضع کرد (۱۱). به کمک اتنوبوتانی و گیاهان مورد مصرف و شیوه‌های مورد مصرف آنها در جوامع مختلف مورد بررسی، دسته‌بندی و ثبت قرار می‌گیرد و بدین‌حوزه تنها میراث گرانقدر جامعه بشری که حاصل تجربیات هزاران ساله است حفظ می‌شود، بلکه می‌تواند با گشودن افق‌های جدید در درمان بیماری‌ها که با معرفی گیاهان جدید و با شیوه‌های مورد مصرف جدید برای گیاهان شناخته شده و نیز کشف ساختارهای ترکیب‌های شیمیابی، به تکمیل، شناخت و استفاده بھینه از گیاهان منجر شود (۱۲، ۱۳). ارزیابی اتنوبوتانیک مناطق محلی ایران اهمیت بسزایی دارد، لذا در این تحقیق سعی شد که یکی از این مناطق مورد بررسی دقیق‌تر قرار گیرد.

معرفی منطقه گردنه رخ :

استان چهارمحال و بختیاری در بخش مرکزی رشته‌کوه‌های زاگرس، بین پیش‌کوه‌های داخلی استان اصفهان استقرار یافته است. این استان در حدود ۱۶۵۳۲ کیلومتر مربع مساحت دارد و بین ۳۱ درجه و ۱۴ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۷ دقیقه عرض شمالی و ۵۹ درجه و ۴۶ دقیقه تا ۵۱ درجه و ۲۴ دقیقه طول شرقی قرار دارد (۱۴).

قرن بیستم بیشتر فارماکوپه‌های علمی پژوهشی از همین فرهنگ‌های گیاهی ملل مختلف استخراج شده بود (۳).

چنین‌نظری رسید که یکی از درمان‌های ابتدایی و خیلی قدیمی که بشر بدان توسل جسته، درمان با گیاهان باشد. گیاه‌درمانی غالب به صورت خوراکی یا موضعی انجام می‌گرفته است (۴). گیاه‌درمانی، درمان بیماری‌های مختلف جسمی و روحی به‌وسیله گیاهان را گویند. یکی از میراث‌های کهن و پر ارج سرزمین ما، تجربه‌های ارزشمند مردمی است که در طول هزاران سال برای دورداشتن بیماری‌ها و نگهداری تندرستی خود کسب کرده‌اند و هر نسل دانشی به فراورده‌های نسل پیش افزوده است. بدین ترتیب در هر شهر و دیاری گنجینه‌های بزرگ از تجربه‌های پژوهشی در دل پیرزنان و پیرمردان سرزمین ما نهفته است (۵).

طب سنتی ایران حفظ سلامتی (بهداشت و یا پیشگیری) و درمان بیماری‌ها را به‌طور عمده در یک عبارت خلاصه کرده است: "تنظيم روش زندگی مطابق با مزاج و خصوصیات ذاتی هر فرد". شناخت مزاج خود و نیز شناخت مزاج غذایها موجب خواهد شد انسان از مواد غذایی به‌نحو احسن استفاده کرده و کمتر به بیماری مبتلا شود (۶). درمان از طریق غذ، در طب سنتی ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ به‌طوری‌که می‌توان ادعا کرد، راز موفقیت عمدۀ این مکتب در استفاده از این روش درمانی است (۷).

ایرانیان از دیرباز و حتی پیش از دیگران در زمینه گیاهان دارویی و کاربرد درمانی آنها از دانش پیشرفت‌های برخوردار بوده اند. نمونه بارز آن کتاب باستانی اوستاست. در "وندیداد" یکی از پنج کتاب تشکیل‌دهنده اوستا که در مجموع دست‌کم ۲۵۰۰ سال پیشینه دارد، بخش‌های پر شماری به گیاه‌درمانی، معرفی گیاهان دارویی و کاربرد آنها اختصاص یافته است. اما متأسفانه در لشکرکشی اسکندر مقدونی، کتابخانه مشهور اسکندریه در آتش‌سوزی عمده‌تاً نابود شد و بیشتر منابع و آثار و کتاب‌های جمع‌آوری شده در آن سوخت و خاکستر شد، تا اینکه در قرن هشتم و نهم میلادی، اطباء ایرانی رونق خاصی به طباعت ایران و جهان بخشیدند. به‌طوری‌که با پیداشدن دانشمندان و نوابغی نظیر ابوعلی سینا و محمدزکریای رازی با انتشار کتاب‌های معروف

انجام پذیرد(۱۵،۱۶). گیاهان جمع‌آوری شده توسط خانم دکتر لی لی قائم مقامی، عضو هیئت علمی گروه زیست‌شناسی دانشکده علوم دانشگاه اصفهان بر بنای کلیدهای ارائه شده در کتب مختلف سیستماتیک گیاهی مورد شناسایی قرار گرفت و نمونه‌های هرباریومی در دانشکده داروسازی اصفهان نگهداری شد. اطلاعات و کاربردهای محلی و بومی و سنتی گیاهان مذکور در زمان جمع‌آوری و نیز پس از آن، از طریق مصاحبه با افراد بومی که شامل ۲ تن از طبیان و حکیمان محلی، ۱۰ نفر از کشاورزان منطقه و ۱۵ نفر از سایر آگاهان بومی به دست آمد و ثبت شد. در مصاحبه حضوری، نخست به صورت بارش افکار، از فرد آگاه بومی درخواست می‌شد که گیاهان دارویی مورد استفاده خود را که در منطقه رویش دارند، با بیان کاربردهای آنها لیست کند. سپس براساس لیستی که از گیاهان دارویی منطقه تهیه و نسبت به یادآوری نام گیاهان اقدام شد که در مورد کاربرد بومی این گیاهان نیز از افراد آگاه بومی پرسش شد.

یافته‌ها:

در کل تعداد ۸۵ گونه گیاهی متعلق به ۲۴ خانواده جمع‌آوری شد که در این بین خانواده‌های Lamiaceae و خانواده Asteraceae با ۱۶ گونه گیاهی بیشترین سهم را داشتند. از میان گیاهان جمع‌آوری شده ۴۳ گونه دارای کاربرد محلی و سنتی بودند.

نتایج در جدول شماره ۱ ذکر شده است. همانگونه که مشخص است در مورد هر گیاه، نام علمی، خانواده، نام فارسی(۱۷)، اندام مورد استفاده و مصارف سنتی آورده شده است.

از بین مصارف سنتی و محلی ذکر شده، ناراحتی‌های گوارشی و مشکلات تنفسی بیشترین مورد ذکر شده توسط افراد محلی بود. فراوانی کاربردهای دارویی گیاهان منطقه در نمودار شماره ۲ آورده شده است.

گردنۀ رخ، منطقه کوهستانی و تپه ماهوری بوده که با وسعتی حدود ۱۰ هزار هکتار، در ۱۵ کیلومتری شهرکرد و در شمال شرقی استان چهار محال بختیاری واقع شده است و دارای ارتفاع بین ۲۱۰۰ تا ۲۵۰۰ متر از سطح دریا است. این منطقه بین ۵۰ درجه و ۲ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۵ دقیقه طول شرقی و ۳۲ درجه و ۱۶ دقیقه تا ۳۲ درجه و ۲۴ دقیقه عرض شمالی قرار دارد(۱۴). گردنۀ رخ از شمال شرق به شهرکرد و از غرب به فرخ‌شهر محدود است.

جاده اصلی برای دسترسی به منطقه، جاده آسفالتی اصفهان – شهرکرد است.

از آنجایی که در منطقه گردنۀ رخ ایستگاه هواشناسی مجزایی جهت بررسی وضعیت آب و هوایی وجود ندارد، از اطلاعات موجود در ایستگاه شهرکرد که نزدیکترین ایستگاه هواشناسی به منطقه است استفاده شده است.

دما: میانگین سالانه حداقل دمای مطلق برابر با ۴۳ درجه سانتی‌گراد و حداقل دمای مطلق، -۲۷ درجه سانتی‌گراد و اختلاف حدود ۷۰ درجه سانتی‌گراد است. به طور کلی سردوترین ماه سال دی و گرم ترین ماه، تیر ماه است. متوسط روزهای یخ‌بندان در سال ۱۰۹/۱ روز است.

بارندگی: میانگین بارندگی سالیانه در ۲۴ سال مورد بررسی از سال ۱۳۳۹ تا ۱۳۶۳ برابر با ۲۷۶ میلی‌متر است. پریاران ترین ماه سال دی ماه و خشک‌ترین ماه، شهریور است(۱۴).

مواد و روش‌ها:

در این تحقیق سعی شده است که برخی از مصارف محلی و عامیانه گیاهان دارویی منطقه گردنۀ رخ مورد بررسی قرار گیرد. ابتدا گیاهان این منطقه جمع‌آوری و شناسایی شد و سپس مصارف محلی برخی از آنها مورد بررسی قرار گرفت. جمع‌آوری گیاهان منطقه گردنۀ رخ طی سال‌های ۹۱-۹۳ انجام گفت و در این راستا سعی بر این بود تا با در نظر داشتن اصول جمع‌آوری گیاهان، این کار به‌نحو صحیح و استاندارد

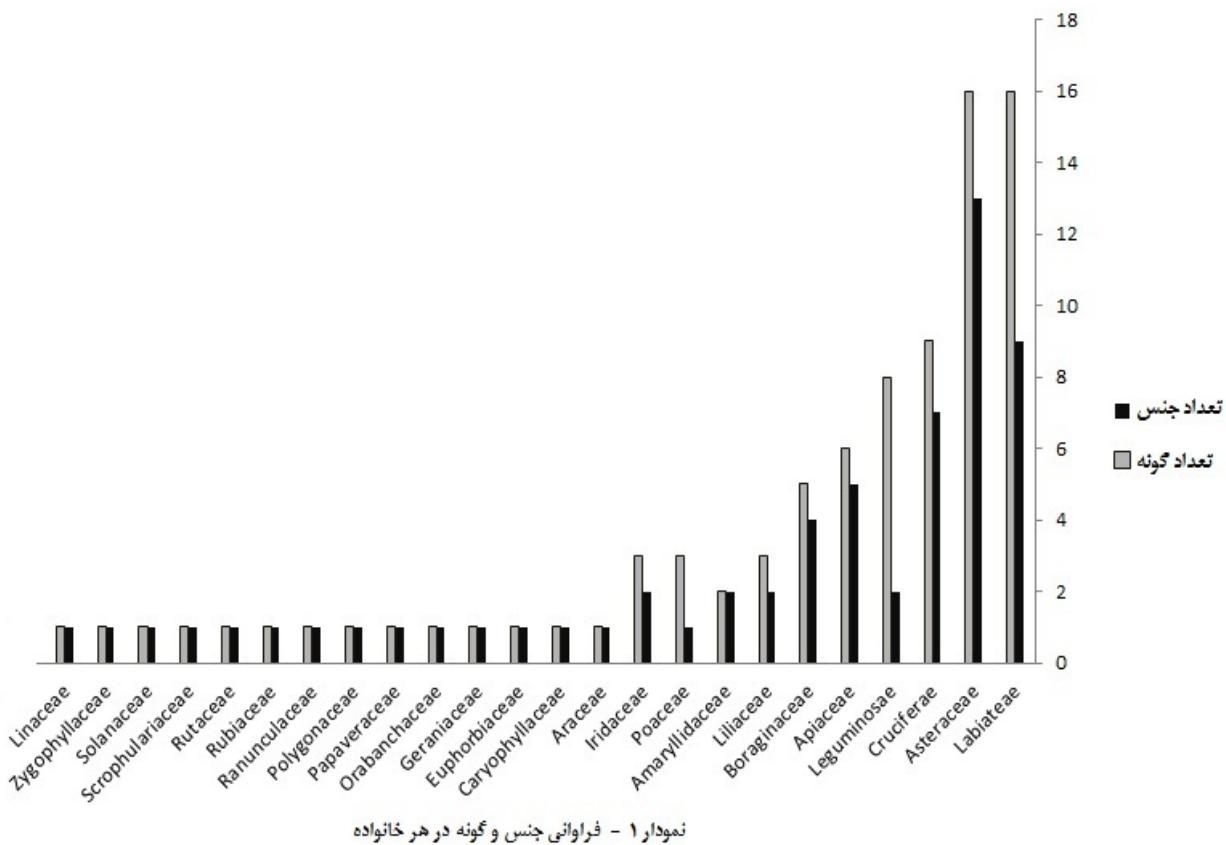
جدول ۱

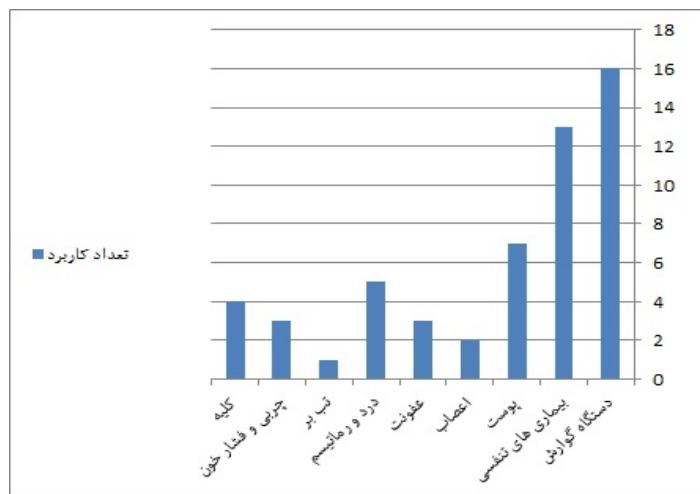
ردیف	گونه	خانواده (تیره)	نام محلی	نام فارسی	برخی از استفاده‌های بومی و محلی
۱	Achillea wilhelmsii	Asteraceae	گل زردی	بومادران	بادشکن، بیماری‌های تنفسی، التهابات پوستی

ردیف	گونه	خانواده (تیره)	نام محلی	نام فارسی	برخی از استفاده‌های بومی و محلی
۲	Ajuga chamaecistus	Lamiaceae	-	سفید مشکک	
۳	Allium rubellum	Amaryllidaceae	بونسور	پیاز صورتی	دفع سنگ کلیه، کاهش چربی خون، هضم کننده غذا
۴	Allysum sp.	Cruciferae	-	قدومه	ضدسرفه
۵	Alyssum linifolium	Cruciferae	-	قدومه برگ باریک	ضدسرفه
۶	Alyssum marginatum	Cruciferae	-	قدومه پاکوتاه	نرم کننده سینه، ضد عطش
۷	Anthemis odontostephana	Asteraceae	-	بابونه تاج دندانی	-
۸	Arum maculatum	Araceae	کارد		رفع گرمی، دل درد، سردرد، حساسیت‌های فصلی
۹	Astragalus	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۰	Astragalus allysioides	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۱	Astragalus angustiflorus	Leguminosae	دودون بره	نوعی گون	درمان افرادی که ریزش بزاق دارند
۱۲	Astragalus caraganae	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۳	Astragalus ebenoides	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۴	Astragalus macropelmatus	Leguminosae	-	نوعی گون	-
۱۵	Astragalus microcephalus	Leguminosae	گون زرد	گون زرد	کتیرا
۱۶	Brassica napa	Cruciferae	-	-	-
۱۷	Bromus tomentellus	Poaceae	-	جارو علفی	-
۱۸	Bromus danthoniae	Poaceae	-	جارو علفی هرز	-
۱۹	Bromus tectorum	Poaceae	-	جارو علفی بامی	-
۲۰	Bunium persicum	Apiaceae	زیره سیاه	زیره کوهی	ضد نفخ
۲۱	Bupleurum lutensis	Apiaceae	کرفس نر کوهی	-	خوراک دام
۲۲	Cardaria draba	Cruciferae	-	ازمک	چاشنی، مدر
۲۳	Centaurea ispanika	Asteraceae	-	گل گندم اصفهانی	-
۲۴	Centaurea depressa	Asteraceae	-	گل گندم	-
۲۵	cephalanthus DC.	Rubiaceae	-	-	-
۲۶	Chardinia oriental	Asteraceae	-	-	-
۲۷	Cousinia sp.	Asteraceae	-	هزار خار	-
۲۸	Descurainia Sophia	Cruciferae	حاکشی	حاکشی ایرانی	ضد عطش
۲۹	Echinophora platyloba	Apiaceae	خوشاروزه	-	آسم، التهاب ریه، چاشنی غذایی
۳۰	Echinops Sp.	Asteraceae	-	شکرتیغال	برطرف کننده سرفه و تب، التیام زخم
۳۱	Eremorus spectabilis	Liliaceae	-	سریش تماشایی	-
۳۲	Eremostachys laevigata	Lamiaceae	گندل	سنبل رفع بیابانی	دافع حشرات، تب دام
۳۳	Eremostachys macrophylla	Lamiaceae	-	سنبل بیابانی	-
۳۴	Euphorbia Sp	Euphorbiaceae	شیرشیرک	فرفیون	درمان زگیل
۳۵	Fibigia macrocarpa	Cruciferae	پولک		درمان سردردهای میگرنی و عفونت‌های سینوسی
۳۶	Geranium toberocum	Geraniaceae	-	سوزن چوبان	-

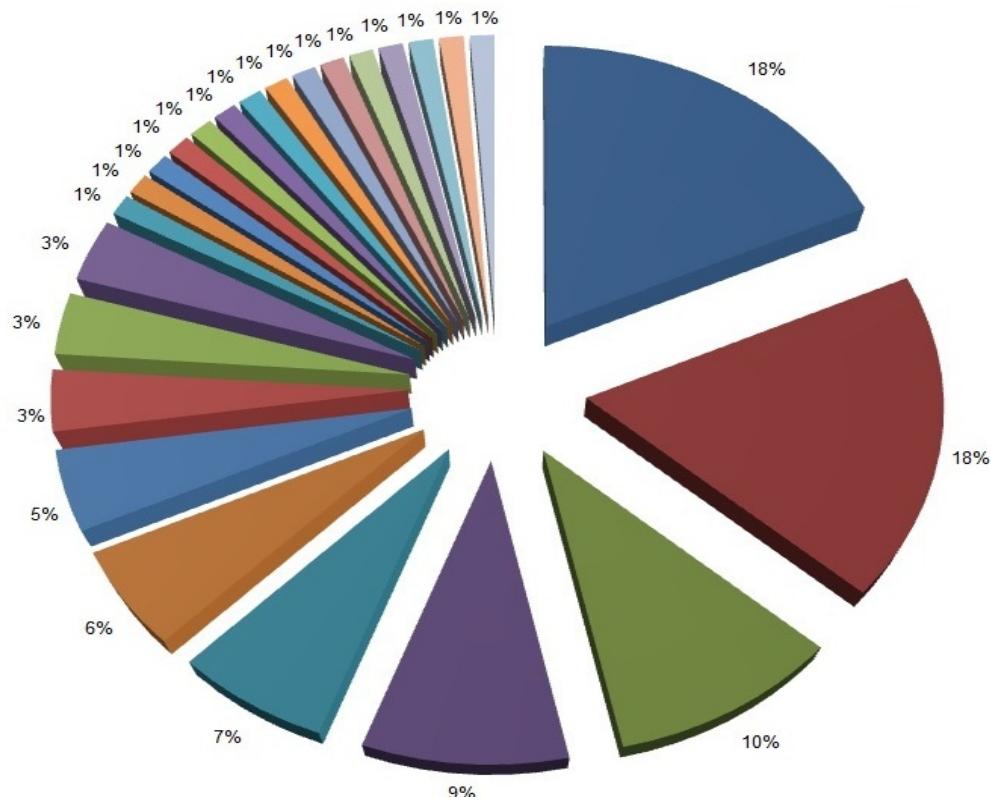
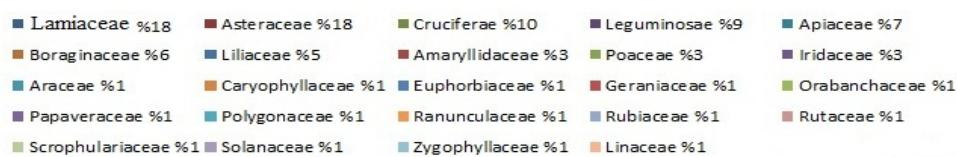
ردیف	گونه	خانواده (تیره)	نام محلی	نام فارسی	برخی از استفاده‌های بومی و محلی
۳۷	Haplophyllum perforatum	Rutaceae	-	-	-
۳۸	Hertia angustifolia	Asteraceae	-	کرقیچ بیابانی	ماده رنگ‌دهنده
۳۹	Hyoscyamus reticulates	Solanaceae	-	بذرالبنج مشیک	گیاه سمی
۴۰	Iris iberica	Iridaceae	-	زنبق گل درشت	ملین، مدر
۴۱	Iris Sp	Iridaceae	-	زنبق	ملین
۴۲	Iris congarica	Iridaceae	-	-	-
۴۳	Ixiolirion tataricum	Amaryllidaceae	-	خیارک	-
۴۴	Klasea cerinthifolia	Asteraceae	-	-	-
۴۵	Linaria michauxii	Scrophulariaceae	-	کتان بیابانی	ملین، مسهل، التیام‌دهنده زخم
۴۶	Linum album	Linaceae	-	کتان سفید	-
۴۷	Marrubium cuneatum	Lamiaceae	-	فراسیون حلبي	-
۴۸	Matthiola ovatifolia	Cruciferae	-	چلپیای معطر	-
۴۹	Neslia apiculata	Cruciferae	-	-	-
۵۰	Nonnea	Boraginaceae	-	چشم‌گربه‌ای	-
۵۱	Nonnea persica	Boraginaceae	-	چشم‌گربه‌ای ایرانی	-
۵۲	Onobrychis ptolemaica	Leguminosae	-	اسپرس مصری	-
۵۳	Onosma nervosum	Boraginaceae	چلچله ورد	زنگوله‌ای رگه‌دار	درمان آسم
۵۴	Orobanch schwingenschussii	Orabanchaceae	-	گل جالیز کندوان	-
۵۵	Papaver voheas	Papaveraceae	-	شقایق	-
۵۶	Peganum harmala	Zygophyllaceae	-	اسپند	ضدغونوئی کردن محیط، دفع ورم پا
۵۷	Phlomis olivieri	Lamiaceae	-	گوش بره	صرف خوراکی
۵۸	Picnomon acrana	Asteraceae	-	زرد خار	-
۵۹	Prangos acaulis	Apiaceae	فdale	جاشیر کوتوله	محافظ مخاط معده
۶۰	Prangos uloptera	Apiaceae	-	جاشیر صخره‌ای	-
۶۱	Ranunculus oxyspermus	Ranunculaceae	آلله دانه تیز	پرسیاوش	ضدرسفة، خلط آور
۶۲	Rheum ribes	Polygonaceae	-	ریواس	ملین قوی، ضدکرم، درمان زردی، افزایش اشتها
۶۳	Rindera lanta	Boraginaceae	-	-	-
۶۴	Rochelia disperma	Boraginaceae	-	چنگکی دودانه ای	-
۶۵	Salvia hydrangea	Lamiaceae	مریم گلی تماشایی	مریم گلی تماشایی	ضد نفخ، ضد رماتیسم
۶۶	Salvia multicaulis	Lamiaceae	-	گل ارونه	سرماخوردگی
۶۷	Salvia reuterana	Lamiaceae	-	-	-
۶۸	Salvia syriaca	Lamiaceae	-	مریم گلی سوری	سرماخوردگی
۶۹	Salvia virgata	Lamiaceae	-	مریم گلی	آرامبخش، ضد نفخ
۷۰	Scorzonera phaeopappa	Asteraceae	شنگ اسبی کاکل قهوه ای	کاربرد خوراکی	-
۷۱	Scorzonera pseudolanata	Asteraceae	-	شنگ	درمان خونریزی معده، رماتیسم، التیام زخم
۷۲	Silene chlorifolia	Caryophyllaceae	خورفه	سیلن سبزینه‌ای	درمان موضعی ترومای و شکستگی

ردیف	گونه	خانواده (تیره)	نام محلی	نام فارسی	برخی از استفاده‌های بومی و محلی
۷۳	Sorzonera flaccid	Asteraceae	-	شنگ	-
۷۴	Stachys lavandulifolia	Lamiaceae	گلولیله	کوهی	آرامبخش، ضدسرفه و سرماخوردگی
۷۵	Stachys inflate	Lamiaceae	-	سنبله‌ای ارغوانی	اشتها آور، مقوی
۷۶	Tanacetum polyccephalum	Asteraceae	-	مینای پرکپه	ضد کرم، مدر، صفرابر
۷۷	Teucrium polium	Lamiaceae	چز کوهی	مریم نخودی	درد معده، ضدنفخ، کاهش قند و چربی، ناراحتی تنفسی
۷۸	Thlaspi perfoliatum	Cruciferae	-	-	-
۷۹	Thymus daenensis	Lamiaceae	اوشوم	آویشن دنایی	سرماخوردگی، عفونت زنانه
۸۰	Thymus sp.	Lamiaceae	آویشن لواری	آویشن	سرماخوردگی و سرفه
۸۱	Tragopogon sp.	Asteraceae	کاشنی	گونه ای شنگ	کاهش فشار و چربی خون
۸۲	Tulipa	Liliaceae	-	لاله	-
۸۳	Tulipa stylosa	Liliaceae	تره کوهی	لاله آتشین	دفع سردی
۸۴	Turgenia latifolia	Apiaceae	-	گیس چسبک	-
۸۵	Ziziphora clinopodioides	Lamiaceae	-	کاکوتی کوهی	تعویت دستگاه گوارش

نمودار ۲- فراوانی کاربردهای دارویی گیاهان منطقه گردنۀ رخ

نمودار ۳- درصد فراوانی گونه‌های مورد بررسی در هر خانواده گیاهی

است، شناخت این پتانسیل‌ها و بررسی امکان استفاده از آنها در مناطق مشابه و به دور از رویشگاه اصلی آنها یکی از وظایف اصلی و ملی ماست.

بحث و نتیجه‌گیری:
با توجه به اینکه پتانسیل بالقوه‌ای از نظر وجود گونه‌های گیاهی و تنوع فراوان آنها در مناطق مختلف کشور موجود

وسعی امروزه نیز استفاده می‌شود. گیاهان دارویی یکی از زمینه‌های اصلی و جالب اtnوبوتانی هستند و بسیاری از تحقیقات انسان‌شناسی در این زمینه جهت‌گیری داشته‌اند. از طرفی با روی‌آوردن دنیا، به خصوص کشورهای پیشرفته به استفاده از فراورده‌های گیاهی و مصرف روزافزون آن در جهان و از طرف دیگر تنوع آب و هوایی کشور و امکان رویش بیشتر گیاهان در آن، فرصتی طلایی نصیب ایران اسلامی شده است تا حضور خود را در بازارهای جهانی بیش از پیش افزایش دهد (۲۲، ۲۳).

نتایج به دست آمده در این تحقیق نشان داد که افراد بومی محلی منطقه گردنه رخ، در بین گیاهان جمع‌آوری شده نیمی از آنها را مورد استفاده دارویی و غیردارویی قرار می‌دهند. بیشترین مصرف این گیاهان در درمان بیماری‌های مربوط به دستگاه گوارش است.

نکته قابل توجه دیگر اینکه برخی از کاربردهای سنتی ذکر شده، از لحاظ علمی تأیید و به اثبات رسیده‌اند و تعدادی نیز بدون هیچ سند علمی امروزی هستند.

باتوجه به غنی‌بودن پوشش گیاهی منطقه گردنه رخ و وجود گیاهان دارویی در این منطقه و اهمیت گیاهان دارویی در پیشبرد صنعت داروسازی کشور بهتر است به شناسایی و نمونه‌بردای مناطق مختلف، به خصوص مناطق مستعد، توجه خاص کرده و لازم است کوشش خود را جهت حفظ و حراست از این ذخایر ارزشمند و در مرحله بعد بهره‌برداری صحیح از گیاهان دارویی موجود به انجام رسانیم. در آخر جا دارد به این نکته نیز اشاره شود که طب سنتی درج شده در منابع قدیمی، مکمل اطلاعات اتنوبوتانیک حال حاضر است و هر دوی اینها به عنوان ایده‌هایی هستند که باید به صورت علمی مورد مطالعه بیشتر مراکز دانشگاهی قرار گیرند.

آثار درمانی و موارد استفاده گیاهان دارویی بر کسی پوشیده نیست. بازگشت به سوی طبیعت و استفاده مجدد از داروهایی که منشاء گیاهی و طبیعی دارند، در شرایطی صورت می‌گیرد که انسان امروزی با تقویت و تبلیغ به مصرف هرچه بیشتر داروهای شیمیایی، خود را با عوارض جانبی سوء این داروها مواجه کرده است (۱۸).

اگرچه مصرف گیاهان دارویی با توسعه صنایع شیمیایی محدود شده است، اما چشم‌انداز میزان استفاده از این گیاهان رو به افزایش است. تحقیقات علمی، اثربخشی و ایمنی تعدادی از روش‌های طب مکمل از جمله گیاهان دارویی را در درمان برخی بیماری‌ها به اثبات رسانده است (۱۹).

۸۰ درصد داروهای عرضه شده در برخی کشورها منشاء گیاهی دارند و در کشورهای توسعه‌یافته کاربرد گیاهان دارویی به شدت افزایش یافته، به طوری که هم‌اکنون ۹۰ درصد مردم این کشورها از داروهای گیاهی استفاده می‌کنند (۲۰).

آمارهای منتشره جهانی نشان‌دهنده این است که با وجود پیشرفت‌های جدید در علوم شیمی و داروسازی و عرضه مصنوعی مشابه مواد مؤثره گیاهی، نه تنها از میزان کشت و تولید گیاهان دارویی کاسته نشده، بلکه تولید و مصرف آنها نیز افزایش یافته است (۲۱).

اتنوبوتانی نیز که سابقه آن به سال‌های دور بر می‌گردد در بسیاری از موارد پایه‌پایی مباحث طب سنتی مطرح بوده و هست. برای مطالعات اتنوبوتانی بایستی با جمعیت مورد مطالعه زندگی کرد و با آنها در کارهای روزمره شرکت داشت. اتنوبوتانیست‌ها مسئولیت‌هایی در قبال جامعه علمی و فرهنگ بومی مردم دارند. بنا بر تعریف ارائه شده، اتنوبوتانی نه تنها روی گیاهان دارویی، بلکه روی دیگر فراورده‌های طبیعی که در ذیل اشاره شده است تأکید دارد: غذا، گیاهان مورد استفاده، مواد رنگ‌کننده، سموم، مواد زیستی و گیاهان روغنی. از این تعریف

References:

1. www.Who.int/topics/traditional_medicine/en/
۲. حداد عادل، غلامعلی: دفاع از طب سنتی، مجموعه مقالات درباره طب سنتی ایران. موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، تهران، صص: ۲۱-۱۲، ۱۳۶۲.
۳. بارنز، ج؛ گیبورنر، س؛ هانریش، م؛ ویلیامسون، ا. اصول فارماکوگنوزی و گیاه درمانی. ترجمه شریفی فر، ف. ج. ۱، مرکز انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان، صص: ۹۹، ۱۰۵، ۱۰۸، ۱۰۷.
۴. نجم آبدی، محمود: تاریخ طب در ایران. ج. ۱، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، صص: ۲۰۱، ۱۹۹-۱۳۷۱.
۵. صفی‌زاده، صدیق: طب سنتی در میان کردان. انتشارات عطائی، تهران، چاپ اول، خرمی، ص: ۶، ۱۳۶۱.
۶. کرد افشاری، غلامرضا؛ محمدی کناری، حوریه؛ اسماعیلی، سعید: تغذیه در طب ایرانی، اسلامی. انتشارات نسل نیکان، تهران، صص: ۵۳-۸۹، ۱۳۸۹.
۷. ناصری، محسن؛ رضایی‌زاده، حسین؛ چوپانی، رسول: مروری بر کلیات طب سنتی ایران. نشر شهر، تهران، صص: ۱۱۹، ۱۲۹، ۱۶۷.
۸. دوازده امامی، سعید: زراعت و تولید برخی گیاهان دارویی و ادویه‌ای، انتشارات دانشگاه تهران، ص: ۱۲، ۱۳۸۶.
۹. زارع زاده، عباس: دایره المعارف گیاهان دارویی، انتشارات وصال، ص: ۴۲، ۱۳۸۳.
10. Stein JM. The Random House dictionary of the English language. The unabridged ed: Random House, New York 1966; 489.
11. www.fa.wikipedia.org
۱۲. جرجانی، سید اسماعیل: ذخیره‌ی خوارزمشاهی. ج. ۱، انتشارات فرهنگستان علوم پژوهشی جمهوری اسلامی ایران، تهران، ص: ۱۵۰، ۱۳۸۰.
13. Goleniowski ME, Bongiovanni G, Palacio L, Nunez C, Cantero J. Medicinal plants from the “Sierra de Comechingones”, Argentina. Journal of Ethnopharmacology. 2006; 107(3):324-41.
۱۴. مهندسین مشاور هامون: گزارش نهایی طرح توسعه‌ی چهارمحال و بختیاری، انتشارات سازمان برنامه و بودجه استان چهارمحال و بختیاری، صص: ۱۱-۵، ۱۳۶۵.
۱۵. وب سایت کویر های ایران . www.irandesert.com .
۱۶. جونز، سامیون؛ سینگر، آرلین لوج : سیستماتیک گیاهی، اصول و روش‌های رده‌بندی. ترجمه: رحیمی نژاد، محمدرضا. مرکز نشر دانشگاهی، تهران، صص: ۱۰-۳، ۱۳۸۹.
۱۷. مظفریان، ولی‌الله: فرهنگ نام‌های گیاهان ایران. انتشارات فرهنگ معاصر، تهران، صص: ۱۲، ۸۲، ۱۸۱، ۳۹۷، ۵۴۳، ۱۳۷۵.
۱۸. حاتمی ورزنه، مجید: راز سلامت با گیاهان دارویی، انتشارات گلهای بهشت، ص: ۲۵۴، ۱۳۸۱.
۱۹. حاجی آخوندی، عباس؛ بلیغ، ناصر: راهنمای کاربردی گیاهان دارویی، انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی، صص: ۱۰-۵، ۱۳۸۱.
20. Bernath J. Ecophysiological approach in the optimalization of medicinal plant agro systems. Herba Hungarica. 1990, No. 29. pp: 7 - 15.
۲۱. امید بیگی، رضا: تولید و فرآوری گیاهان دارویی. ج. ۱، انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول، ص: ۳۴، ۱۳۷۴.
۲۲. عمام، مهدی: شناسایی گیاهان دارویی، صنعتی، جنگلی و مرتعی و موارد مصرف آنها. ج. ۲، انتشارات توسعه روستایی، تهران، ص: ۹، ۱۳۷۸.